

From Time to Space? Current Conceptual Challenges in History and Sociology. Third Annual Seminar of the Bielefeld Graduate School in History and Sociology

(Sveučilište u Bielefeldu, Njemačka 7. - 9. veljače 2011.)

Historians cannot stop the clocks to put time under the microscope, riječi su to britanske povjesničarke Penelope Corfield (2007.) koje ukazuju na potrebu historičara da se bave pojmom vremena koje je prijeko potrebno u radu historičara. Koncepti vremena su se mijenjali ovisno o teorijama prirode i kulture, pogledima na društvo i vjerovanjima. Britanski filozof John Randolph Lucas (2006.) utvrđuje kako u dvadesetom stoljeću naše shvaćanje vremena postaje jasnije te ga dovodi u relaciju s pojmom prostora i njegovim konceptima, ponajprije u sociologiji. U potonjoj znanosti, prostor je, prema Markusu Schroeru (2006.), bio zanemarivan što je pogodovalo razvoju interesa za pojam vremena kao i njegovo sustavno istraživanje. Nadalje, njegovim riječima prostor već tradicionalno igra zanemarivu ulogu pri konstituiranju socioloških teorija; u kritičkoj teoriji, sociologiji znanja, metodološkom individualizmu, odnosno Rational-choice teoriji ili u teoriji sistema vrijeme ima dominantnu ulogu, a zapisa o prostoru gotovo nema. Navodi kako je prije svega riječ o implicitnome zanemarivanju, odnosno prostoru se kod, primjerice, Petera L. Bergera i Thomasa Luckmanna (1980.) ne pridaje važnost, što se može vidjeti i kod ranijih autora poput Talcotta Parsonsa (1967.). Ipak, tematiziranje prostora i sam istraživački interes bio je jasno izražen na konferenciji održanoj u njemačkom gradu Bielefeldu, a zamijećen je i trend zajedničkog istraživanja prostora i vremena u svim znanstvenim disciplinama.

Navedeni pojmovi, prostor i vrijeme, bili su središnja tema konferencije održane u Bielefeldu u Njemačkoj od 7. do 9. veljače 2011. godine. Konferencija, zamišljena kao interdisciplinarni dijalog, okupila je dvanaest znanstvenika i odabranih dvadeset troje mladih istraživača iz cijeloga svijeta koji se bave dotičnom problematikom, kako bi međusobnim dijalogom i razmjenom spoznaja produbili znanje o konceptima prostora i vremena te ponudili akademskoj zajednici nove hipoteze i otvorili nova istraživačka pitanja. Radovi povjesničara ukazuju na poznatu činjenicu kako je povijest nezamisliva bez temporalnih kategorija i formiranih kronologija, dok se radovi sociologa najčešće vezuju uz ideje moderniteta i napretka društva što se zbiva linearno. Zajednički dijalog trebao je omogućiti suradnju disciplina kao i razmjenu znanja i metodologije. Osnovna pitanja poput problema temporalnosti, problema narativa te vremenskih tipologizacija, prisutna su, kako je pokazala konferencija, u svim disciplinama, posebno u povijesti, sociologiji i antropologiji. Prostor, neizostavan u istraživanjima navedenih disciplina, neodvojiv od pojma vremena, otvorio je pitanja definiranja i razumijevanja prostora i transnacionalizama. Pokazalo se kako su se središnja pitanja do sada redovno vezivala uz dualizam pojmova tradicionalno/moderno, revolucija/evolucija, stagnacija, mirovanje/napredak. Iako ovi koncepti još uvijek igraju značajnu ulogu, obje discipline pokazuju pomak prema istraživanju prostornih koncepata na što ukazuju pojmovi poput *entangled histories*, *transnationalism*, *multi-locality*, *histoire croisée*. Danas se čini kako će studije modernizacije postupno zamijeniti studije globalizacije, što predstavlja izazov sociologiji i povijesti, o

čemu se dodatno raspravljalo u dvosatnim dijalozima između pojedinih izlagača koji su svoja istraživanja predstavljali u panel-diskusijama. Organizatori su u dva dana uspjeli ponuditi kaleidoskop istraživanja i dati mogućnost rasprave izlagačima. Svakodnevno se radilo u tri istovremene panel-diskusije. Važno je istaknuti kako se pažljivo biralo i rasporedilo istraživače kako bi naglasak bio na interdisciplinarnosti, a izlagačima omogućene konstruktivne povratne informacije.

Prvi dan

Izlaganja je večernjim plenarnim predavanjem otvorio Karl - Siegbert Rehberg, profesor povijesti teorije, sociološke teorije i teorije kulture s Dresdenskog sveučilišta, temom *Der neu entdeckte Raum. Anmerkungen zu Tabuisierung und Karriere eines Begriffes*. Rehberg je govorio o ponovnom otkrivanju samog prostora. Ukazao je kako se prostor i vrijeme pojavljuju u svim konceptima urbanizma, uključujući i politiku korištenja zemljišta. Istovremeno je dokazivao dinamičnost prostora, odnosno svojstvo prostora da se mijenja posredstvom ljudskog faktora. Veći dio svog predavanja posvetio je definiranju i razlikovnim značajkama prostora i mjesta, dokazujući to slikovnim prikazima.

Drugi dan

Plenarno predavanje *Widening, Deepening, and Acceleration? The Times and Spaces of European Integration during the 20th Century* Kirana Klausa Patela iz Firence (European University Institute Florence), koje je uslijedilo 8. veljače, potaklo je zanimljivu raspravu sudionika i predavača. Patel je pokazao kako svoj istraživački napor usmjerava prema povijesti europskih integracija te komparativnoj i transnacionalnoj povijesti dvadesetog stoljeća, s naglaskom na zanimanje za modernu njemačku i američku povijest te povijest Europske Unije. Svoje predavanje započeo je već poznatim tvrdnjama Johanna Gottfrieda von **Herdera** i Immanuela Kanta o pojmu vremena kako bi pokazao različitost u percepcijama prostora i vremena te ustvrdio kako se razumijevanje prostora i vremena promijenilo u dvadesetom stoljeću iz razloga što su procesi europske integracije izazvali postojeće koncepte prostora-vremena europskih nacionalnih država i ponudili snažnu alternativu. Usporedo s tim, tvrdi Patel, razvio se i novi narativ, osvrćući se pritom na knjigu francuskog filozofa **Paula Ricoeura** o narativu. Oslanjajući se na francuskog filozofa, Patel je govorio o linearnom nacionalnom narativu (*Time and Space of the nationalist narrative*) i socijalističkom narativu (*Time and Space of the socialist narrative*) koji pokazuje diskontinuitet. Nadalje, Patel ustvrđuje kako je stvaranjem europskih integracija, posebno nakon 2007. i potpisivanja Lisabonskog ugovora, Europska Unija razvila vlastiti narativ koji on naziva EU-narativ (*EU narrative*).

Rad u prvoj sekciji, pod nazivom *Reflecting time and space*, otvorio je Christian Dayé (Graz) svojim dvadesetminutnim izlaganjem *Why do historians of sociology continue to neglect methods?*, u kojem je analizirajući tematski opus časopisa *Zeitschrift für Soziologie od 1996 do 2010* (vol. 25-39) definirao razliku između metodologije i teorije te naglasio važnost istraživanja metoda i metodologije u sociologiji. Osvrćući se na devetnaestostoljetne procese teritorijalizacije u istočnoj centralnoj Europi, Steffi Marung (Leipzig) je izlaganjem *Regimes of Territorialization in East Central Europe: Approaches to a Transnational History of the Region* iznijela razmišljanje kako istočna centralna Europa ima nacionalnu historiju, jasno se zadržavajući na primjeru Poljske. Andreea Lazar (Cluj-Napoca) svojim izlaganjem *The Rise of Transnational Migration Studies. Reframing Sociological*

Imagination and Research posebno se zadržala na suvremenim procesima migracije i mogućnostima imigranta da inkorporiraju u svoje socijalno ponašanje običaje mjesta iz kojeg su došli i one iz mjesta u koje su došli, pritom stavljajući naglasak na transnacionalizam. Aleksandra Đurić (Budimpešta/Zagreb) ponudila je analizu hrvatskih pravnih akata u ranom novom vijeku nastalih na prostoru savsko-dravskog međuriječja u *Cultural Construction of Time: Socially Regulated Time as Exemplified Through Legal Acts in Europe after the Council of Trent*. Caio Simões de Araújo (Budimpešta). Njezin sugovornik, u izlaganju *On African Legalscapes transcalar and transtemporal views on Legal Pluralism* iznosio je primjere afričkih zemalja, njihovih vremenskih i prostornih koncepata u pravnim aktima. Druga panel-diskusija *Analysing Spaces and Localities*, koja se odvijala istovremeno, prezentirala je rasprave sociologa i antropologa. Prvi dijalog Joshue Jeffersa (West Lafayette) s izlaganjem *The End of Pre-History: Environmental Epistemology in the Lower Ohio River Valley*, i Dellvina Williamsa (New York) sa *Spatiality, Material Processes and World-Economy: Rethinking Landscape in the Circulation Time of Capital* postavio je naglasak na mijenjanje prostora kao i na utjecaj ljudskog faktora u tom procesu promjene. *From Urban Sociology to Urban Studies Recombination of Time and Space in Contemporary Discourse on Cities* glasilo je naziv izlaganja Karola Kurnickog (Krakow), koji je ponudio teorijski okvir i govorio o metodologiji urbane sociologije, dok je njegova sugovornica Ana Aceska (Berlin) izlaganjem *Street wisdom: the very peculiar way of „renegotiating“ the „present“ and the „past“ times in the accounts of the city dwellers in post-war Mostar, Bosnia-Herzegovina* otkrila rezultate svoje ankete provedene u Mostaru, u razdoblju nakon ratnog sukoba devedesetih godina dvadesetog stoljeća. Ren Pepitone (Baltimore) je kao jedina izlagačica u poslijepodnevnom panelu govorila o uključivanju žena u pravnu praksu, u izlaganju pod nazivom *Historicism and Cosmopolitanism in the Victorian and Edwardian Inner and Middle Temples*. Treća panel-diskusija *Analyzing the global and the transnational* ponudila je izlaganja na njemačkom i engleskom jeziku te ukazala na smjernice istraživanja u dvadesetom stoljeću i to u radovima Anne K. Krüger (Berlin/Potsdam) *Auf der Suche nach „Versöhnung“ - Die Enquête - Kommission zur Aufarbeitung der SED - Diktatur in globaler Perspektive*, i Gleba J. Alberta (Bielefeld) *Vom „Weltsowjet“ zum „Vaterland“ aller Werktätigen Antizipierte Weltgesellschaft und globale Selbstverortung in frühsowjetischen Diskursen und Praktike*, koji su u svojim radovima ukazali na prisutan nacionalni narativ u pojedinim historiografijama, o kojem je govorio Patel. David Gutman (New York) govorio je o migracijama krajem devetnaestog i početkom dvadesetog stoljeća u izlaganju pod nazivom *Agents of Mobility: The Emergence of an Underground Migration Network in Eastern Anatolia 1885-1915*, dok je Judith Syga (Bielefeld/Pariz) govorila o temi svoje disertacije, odnosno o ulozi američke zaklade koja je podupirala razvoj društvenih znanosti u Njemačkoj između dva svjetska rata u izlaganju *Rockefeller und die deutschen Sozialwissenschaften: Fellowships und institutionelle Förderung (1924-1939)*. Uslijedilo je izlaganje *Verflechtungsräume im südöstlichen Atlantik und westlichen Indischen Ozean: Interaktionen zwischen Walfängern und Küstenbevölkerungen ca. 1760-1900* Felixa Schürmanna (Frankfurt na Majni), o međusobnoj društvenoj interakciji kitolovaca i obalnog stanovništva u novovjekovnom razdoblju. Njegov sugovornik Murat Çağlayan (Bochum) ukazao je također na međusobna preklapanja kultura na grčko-turskom kulturnom prostoru u *Transregionale Identitäten im griechisch - türkischen Kulturraum: Das Beispiel der Pontusgriechen (1878-1924)*.

Treći dan

Treći dan započeo je jutarnjim izlaganjima na njemačkom jeziku. Panel-diskusiju svojim su izlaganjima i kasnijim dijalogom otvorili izlagači iz Bielefelda i Darmstadta, Thomas Hoebel i Christoph Seidel zajedničkim izlaganjem na temu *Globalität als organisatorischer Prozess*, i Gunter Weidenhaus s *Von der Zeit über den Raum zur Raumzeit?*, koji je ukazao na kolebanje između naziva i jedinstvenog pojma vrijeme – prostor / *time - space* i novijeg termina *spacetime*, odnosno *Raumzeit*. U drugoj sesiji Ricarda Drüeke (Salzburg) ukazala je na novo gledište prostora s pojavom internetskih tehnologija u izlaganju *Politische Kommunikationsräume im Internet*, dok je njena sugovornica Anne Dippel (Beč) u svom radu *In the present of the Night. A.E.I.O.U.@world. at. Spacio-temporal reflection on the development of a new anthropological method for conducting field-work established in the context of Austrian writers and german language in times of globalization* ukazala na pojam globalizacije i njenih procesa s antropološkog gledišta. Posljednji predavači bili su Friedemann Pestel (Freiburg/London) koji se bavio istraživanjima francuskih migracija u *Transnationales Exil. Zum Analysepotential von Transferforschung und histoire croisée am Beispiel französischer Revolutionsemigranten*, i Kerstin Danielsson (**Växjö**) koja je svojim izlaganjem *Deutsche Arbeitskraftmigrantinnen in Schweden nach dem Zweiten Weltkrieg. Erzählungen aus dem Spannungsfeld zwischen Historischen Erfahrungen und Migration* prezentirala rezultate istraživanja koje je provodila u Švedskoj među njemačkim imigrantima.

Ova interdisciplinarna konferencija završila je zajedničkom raspravom sudionika i moderatora kao i razmjenom mišljenja o postignutom. Naglašeno je, posebice od strane dr. sc. Angelike Epple (Bielefeld), kako se ne može govoriti o vremenu bez kategorija značenja i same naracije. Od strane historičara utvrđeno je kako je potrebno mnogo godina prije nego što vrijeme postane središnje pitanje historije te je naglašena potreba za osvješćivanjem činjenice da su percepcije o vremenu uvijek usko vezane uz naraciju te, naposljetku, da su vrijeme i prostor u stalnom doticaju i međusobnoj povezanosti, čiji su koncepti uzdrmani konceptima moći.

Aleksandra ĐURIĆ

Međunarodna znanstvena burgološka konferencija „Castrum Bene 12“
(Ljubljana, 28. rujna - 2. listopada 2011.)

U Ljubljani je od 28. rujna do 2. listopada 2011. održana 12. Castrum Bene konferencija koja je okupila stručnjake/burgologe iz petnaest europskih zemalja (Austrija, Češka, Estonija, Finska, Hrvatska, Italija, Litva, Mađarska, Nizozemska, Njemačka, Poljska, Rumunjska, Slovačka, Slovenija i Velika Britanija).

Castrum Bene je međunarodno burgološko udruženje koje je osnovano 1989. u Mađarskoj. Povezuje znanstvenike različitih znanstvenih disciplina, a ponajprije arheologije, povijesti umjetnosti, arhitekture i povijesti, koji se bave proučavanjem feudalnih